

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU • Vatan Yolunda

Varlık Yayınları, 1957-1965 (2 baskı)

Birikim Yayınları, 1980 (1 baskı)

İletişim Yayınları 6 • Y. Kadri Karaosmanoğlu Bütün Eserleri Dizisi 6

ISBN-13: 978-975-470-359-7

© 1983 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1-11. BASKI 1983-2016, İstanbul

12. BASKI 2017, İstanbul

*KAPAK* Ümit Kıvanç

*UYGULAMA* Hasan Deniz

*DÜZELTİ* Sait Kızılırmak

*BASKI* Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

*CLT* Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

**İletişim Yayınları** · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

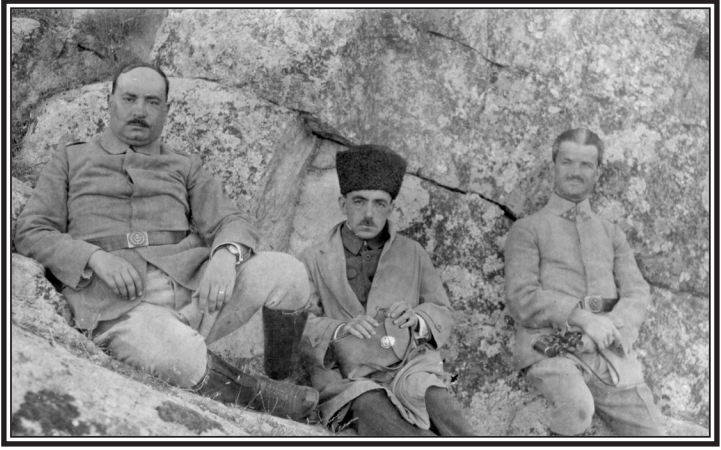
# Vatan Yolunda

Millî M¼cadele Hatıraları



i l e t i Ő i m





Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Anadolu Mezalimini Tahkik Komisyonu ile birlikte çalıştığı döneme ait bir fotoğraf.



İşte, Mustafa Kemal Paşa ~~muhiş~~ bunlarla uğraşıp geçtiği bir sıradadır ki, kendisini epeyce zamandır Bilecik'te beklemekte olan Babı Ali Heyetiyle buluşmağa gitmişti. Bu tarihi mülkâta dair tafsilâtı hiç bir harfini değiştirmeksizin Mustafa Kemal Paşa'nın " Büyük Nutuk" undan alıyorum. Zira, bu tafsilât o kadar nüanslarla doludur ki, bunu ancak onun nükteli ifadesiyle belirtmek kabildir :

" Heyet ayın dördünden beri beni Bilecik istasyonunda bekliyordu. Bu heyet İzzet, Salih Paşalarla süferadan Cevat ve Ziraat Nazırı Hüseyin Kâzım, Mukuk Müğaviri Münir Beyler ve Poca Patin Efendiden mürekkepti. İstasyon binasının bir odasında birleşti. İsmet Paşa da beraberdi. Mülkât şu tarzda cereyan etti : Ben, ilk söz olarak " Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Beisi'ki diyerek kendimi hakdim ettikten sonra " kimlerle müğerref oluyorum?" sualini tevcih ettim, Salih Paşa benim maksadına intikal edemiyerek kendisinin Bahriye ve İzzet Paşanın Dahiliye Nazırı olduğunu izah kalkışırken ben, derekep, İstanbulda bir hükümet ve kendilerini o hükümetin ricalı olarak tanımadığımı ve eğer İstanbulda bir hükümetin nazırları olarak görülmek istiyorlarsa kendileriyle görüşmekte mazur olduğunu beyan ettim. Ondan sonra sıfat ve selâhiyet mevzuubaha olumsuz olarak müdavele efkârda bulunmak tensip edildi.

" Mükâlemenin bazı safhalarına Ankaradan beraber gelen bazı mebus arkadaşları da iştirâk ettirdim. Birkaç saat süren konuşmadan gelen zevatin esaslı hiçbir mâlûmat ve kasatleri olmadığı anlaşıldı. Nihayet, İstanbul avdetlerine müsaade etmeyeceğimi ve birlikte Ankaraya gideceğimizi tebliğ ettim.

" Zaten beklemekte bulunan trenle hareket olundu. 6 Kanunuevvel 1336 da ( 5 Ocak 1921 de ) Ankaraya geldik, İstanbul heyetini arzuları hilâfına tevki etmiştim. Fakat, bunu ilân etmeyi faydalı bulmadım. Çünkü, İzzet ve Salih paşalardan ve diğer zevattan Millî Hükümet umurunda istifadeyi düşünerek haysiyetlerini mahfuz bulundurmak istodim. Bu maksatla Ankaraya gelir gelmez matbuata tevdi ettiğim ajans tebliğinde mevzuu bahs zevatin Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle temas etmek vesilesiyle İstanbuldan çıktıklarını ve Memleketin hâır ve selâmetine daha

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun **Vatan Yolunda** adlı eserinden bir sayfa.





## İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	11
Millî Mücadelemizin Avrupa'dan Görünüşü.....	15
İstanbul'a Doğru .....	31
Millî Mücadelemizin İstanbul'dan Görünüşü.....	35
Ankara'da .....	107
Yunan Taarruzu ve Sakarya Harbi.....	133
İzmir'de Görüşeceğiz.....	163



## Önsöz

**Vatan Yolunda** başlığı altındaki Millî Mücadele hâtıraları ibaresini okuyunca, sakın o destanî devrin hâdiselerine karışmış bazı kimseler gibi, kendime ait birtakım kahramanlık menkıbeleri anlatacağıma hükmetmeyiniz. Hele –gene o kimselerin yaptığı gibi– bu mücadeleye ilk başlayanlardan biri olmak iddiasında bulunabileceğim aslâ hatırınızdan geçmesin. Bugünkü Türk okurlarıyla beraber bana da o çeşit öğünme edebiyatından öylesine gına gelmiştir ki, hattâ Atatürk'ün büyük gölgesi ardına sığınarak yazılıp çizilenler bile içimizde herhangi bir heyecan uyandırmaz oldu. Çünkü, bunlarda bize Atatürk'ten ziyade, bir vakitler onun yakınında bulunmuş olmak şerefinden bahsedilir: “Atatürk veya Mustafa Kemal Paşa bana şunu söylemişti; ben ona bunu demiştim” yahut: “bir akşam eski Çankaya köşkünde başbaşa hasbihal ediyorduk. Gazi Paşa filan paşaya çok kızmış görünüyordu. Kendini elimden geldiği kadar teskine çalıştım” vs. O yazılar, işte hep buna benzer cümlelerle doludur. Okursunuz, okursunuz ve neticede hissedersiniz ki, güya Atatürk'e dair hâtıra yazan adamın şişkin benlikçiliği öbürünün mehabetli benliği önünde yer alıvermiştir.

Aynı tarzda, birçok kişinin Atatürk Samsun'a ayak basmadan önce, Anadolu'nun şurasında burasında ilk vatan müdafaası hareketlerine giriştiğini hikâye etmek suretiyle, Millî Mücadele kronolojisini

değiştirmek cüretinde bulunduğu görölür. Kimi, düşman kuvvetleri İzmir'e çıkar çıkmaz soluğu henüz istilâdan masun bulunan bölgelerde alıp köyler ve kasabalar halkını ayaklanmaya teşvik etmiştir. Kimi efe veya hoca kıyafetine girip dağlarda çete teşkilâtları kurmuştur. kimi bilmem nerede, bilmem hangi cephenin kumandanı olmuştur. Bütün bunlar hiç şüphesiz uydurma hikâyeler değildir. Fakat, bize birer şahsi ve ferdi teşebbüs şeklinde anlatıldığı vakit, bütün manasiyle, bir Millî Mücadele hareketinden bahsetmemiz epeyce güçleşir; daha doğrusu, bu büyük hâdise millet ölçüsündeki azametini ve medeniyete tarihi içindeki genişliğini kaybedip “Körođlu” destanları şeklinde birer monografi ve otobiyografi külliyyatı haline girer.

İşte, bundan dolaydır ki, ben yazmaya başladığım Millî Mücadele hâtıralarıma mümkün olduğu kadar objektif birer müşahede mahiyeti vermeye çalışacağım. Bu usul sayesinde, Millî Mücadelemizin sentetik bir tetkik denemesini yapabilirim kendimi bahtiyar addedeceğim. Eğer bu iki niyetime rağmen arasıra bazı enfüsülliklere kapılacak olursam okurlarımdan beni mazur görmelerini rica ederim. Zira, ben o büyük devri yalnız kendi heyecanlarımla yaşadım ve gençliğime yegâne değerini veren bu heyecanlar hayatımın son yıllarına belki de son aylarına vardığım şu günlerde başıma gelen bir sürü hayal inkisarlarına rağmen, kalbimi hâlâ aynı ateşle tutuşturmuştur.

Bu kutsal ateşin bende nasıl hâsıl olduğunu, ne gibi safhalardan geçtiğini ve zaman zaman nasıl sönmeye yüz tuttuğunu 1930'da neşredilmiş bir yazımda\* şu suretle anlatırım:

“Mistik bir sevda can evimi bir yangın alevi gibi sarmıştı. Bu alevle tutuştukça hayat buluyordum ve ılık uzletimi, yüzleri berak su kaynaklarını andıran hayaletlerle dolduruyordum. İşte, millet aşkına ben bunlar arasından vasil oldum ve bu aşk yolunda can vermeyi o zaman cana minnet bildim. Lâkin, bu dinde kendime peygamber gene kendim idim. Onun için ruhum imamsız kalmış cemaat gibi perişandı. Ne zaman ki, Anadolu yaylalarının ötesinden onun (yâni Mustafa Kemal'in) sesini duydum, ateşle nur, humma ile vecd arasındaki farkı o vakit bildim. Ancak bu millet mürşidinin emri altındadır ki, kısır bir ateşle boş yere kavrulmaktan ve yıpratıcı ihtilaçlarla kıvranıp durmaktan kurtuldum. Ruhum, hemen ilâhi diyebileceğim bir

---

(\*) *Ergenekon* kitabının son sayfaları.

nizam içine girdi. Eyvah, böyle bir nizamdan mahrum kalmış serseri ruhlara!

Ve eyvah bana! Zira, bu ulvî rüyalardan çirkin hakikatler içinde uyanmış bulunuyorum. Hangi fena rüzgâr beni bu yalnız etten kemikten insanların arasına attı? Ağzının kenarlarından salyaları akan bu hayvanî zevkperestin benim yanımda işi ne? Şu servet veya makam görgüsüzünün kabalıklarına ve bayağılıklarına neden bu kadar yakından şâhit oluyorum? Kendini beğenmişlerle şarlatanların, avanakların, kıskançların, bedbahların, sinsî ve siniklerin etrafında bu kadar sıkı bir çember teşkil edip dönmelerinin sebebi nedir? Bütün bunlara bağışlamak istiyorum:

Çekiliniz önümden, dağılınız etrafımdan. bırakın beni varayım, eski uzletimi dolduran berrak yüzlü hayaletlerimi bulayım. Varayım beni hidayete eriştiren asîl kahramanı bulayım; gönülümün yüksek mürşidine kavuşayım.

Fakat, sesim çıkmıyor.”

1930, Atatürk (Gazi Mustafa Kemal Paşa) yeni Türkiye'yi sıkı bir inkılâp disiplini altında kurmaktadır. İstiklâl Mahkemeleri devrinin havası henüz memleket üzerindeki baskısını hissettirmektedir. “Sesim çıkmıyor” demekle bunu ima etmek istiyordum. Lâkin, buna râğmen, görüyorsunuz ki, Millî Mücadele ruhunun sönmekte olduğunu belirtmek için ne lâzımsa hepsini söyleyebilmişim. Acaba şu, sözde demokrasi ve hürriyet rejiminde o ruhu söndüren sebepleri de aynı samimiyetle araştırıp açıklamak imkânını bulabilecek miyim?

**Yakup Kadri Karaosmanoğlu**



## MILLÎ MÜCADELEMİZİN AVRUPA'DAN GÖRÜNÜŞÜ

Genç Anafartalar kahramanının, Sevres Muahedesini kılıcının ucuyla yırtarak Anadolu yaylalarında mukaddes harbi açtığını duyduğum gün kendi kendime: “Ne güzel bir ölüm fırsatı!” demiştim. Fakat kader, bir siperin çukuru içinde masum bir köylü çocuğuyla üst üste düşüp göçmek şerefine beni lâayık görmedi.

Mondros Mütarekesini takibeden ilk işgal ve istilâ felâketleri esnasında, üç yıldan beri tedavi görmekte olduğum İsviçre'den memlekete henüz dönmemiş bulunuyor ve bu felâketlerimize dair kara haberleri yüzde yüz Türk düşmanı bir Avrupa matbuatının yayınlarından duyup öğreniyordum: İsviçre'nin olsun, Fransa'nın olsun, İngiltere'nin olsun bütün gazeteleri başımıza gelenleri azımsıyor, Türk milletinin yeryüzünden kazınmasını, Türkiye'nin dünya haritasından silinmesini istiyordu. Dünya âme efkârı o derece aleyhimize kışkırtılmıştı ki, bizim için Türk sıfatıyla ne sokakta serbestçe dolaşmanın, ne pansiyonlarda, otellerde, kahvehanelerde rahat ve huzurla oturup kalkmanın imkânı kal-

mıştı. Kimi tahsilde, kimi bencileyin tedavide beş on yurttaşla başbaşa vererek bu berzaktan nasıl kurtulacağımızı düşünür dururduk.

İtilâf Devletleri mağlup düşmanlarının tab'asına bütün muhabere ve seyahat yollarını kapamışlardı. Onların haklarını bile almışlardı. Bu yüzden tarafsız İsviçrelilerden gördüğümüz muamele bir vatansıza, bir "Heimatloss"a karşı yapılan muameleden farksızdı. Dahası var: İsviçreli yerli yalnız bu kadarla kalmıyorlardı. Oturduğumuz otel veya pansiyonlara borçlarımızı ödeyemeyecek hale düştüğümüzden, bizi arada bir hudut dışına atmaya kalkışıyorlardı. Bizim de istediğimiz buydu ama, İsviçre sınırları ötesinde hiçbir memleket bizi kabul etmiyordu. Tam mânasıyla Tih sahrasında Ben-i İsrail'i andırıyorduk ve tıpkı Ben-i İsrail gibi yollar açılrsa dahi nereye gideceğimizi bilmiyorduk. Vatanımızın giriş ve çıkış noktasında düşman askerleri nöbet bekliyordu.

Üç yıl evvel, buraya gelirken annemle kızkardeşimi İstanbul'daki evimizde bırakmıştım. Fakat, şimdi İstanbul, İtilâf Kuvvetleri'nin işgali altındadır. Gurbet arkadaşlarımdan Şükrü Saracoğlu, memleketi Ödemiş'e gitmek için Yunan askerlerinin süngüleri arasından geçmek zorundadır. Mahmut Esat (Bozkurt) ana baba ocağının bulunduğu Kuşadası'nın kimler elinde ve ne halde olduğunu bilmiyor. Diğer vatandaşlarımızın her biri aynı müşkül durumda. Bu şartlar içinde İtilâf Devletleri yolları serbest bıraksa da nereye gidecektik? Bahusus ki, hepimizin kalbinde dünyanın yeni efendilerine karşı bir kızıl isyan bayrağı açılmış bulunuyordu. Bahusus ki, her birimiz kendimize göre muvazaa kabul etmez bir Kuvvayı Milliyeci idik. İstilâcıların kanunlarına velev muvakkat bir zaman için olsa da boyun eğmezdik, velev zâhiri de olsa bir Fransız subayına, bir İngiliz polisine, bir Yunan ezfununa güler yüz gösteremezdik. Yâni bir eski atalar sözüne uyarak "köprüyü geçinceye ka-



dar ayıya dayı” diyemezdik. Çünkü, bizde daha o zamandan beri bir Atatürk gençliği şuurı, bir Atatürk gençliği gururu uyanmıştı.

Aramızda heyecanlı toplantılar yapıyorduk. Karbonari ihtilâlcilerinin ağzına yakışır nutuklar söylüyorduk. Kanımızın son damlasına kadar vuruşacağız diye haykırıyorduk. Beyannameler yazıp çiziyor, elden ele dağıtıyorduk. Bu şevk ve gayret, bizde, Mustafa Kemal’in Samsun’a ayak bastığını haber aldığımız günden beri durmadan artıyordu. Yürük Ali’nin Aydın’a yaptığı baskın, Demirci Efe’nin veya Çerkez Ethem çetelerinin taraf taraf harekete geçişlerini hep bu büyük hâdiseye bağlıyorduk. Avrupa matbuatı bir ağızdan Anadolu’nun bu kıyamını vahşi bir anarşi, bir eşkıyalık şeklinde tasvir ededursun, bunun başına geçen büyük askerin kim olduğu Çanakkale müdafaasından beri bizce malûmdu. O, dünyanın en ileri, en modern savaş vasıtalarıyla techizatlî iki büyük devletin ordularını yalnız cesareti, cüreti ve enerjisiyle yenmiş bir Ortaçağ kahramanı değildi. Harb fenninin bütün inceliklerini bilen mâhir bir kumandandı. Yani her şeyden evvel bir akıl ve hesap adamıydı ve kafasının bu teşekkülû itibariyle, Avrupa gazetelerinin iddia ettiği gibi bir maceracı çete reisi olmasına ihtimal verilmezdi.

Mustafa Kemal’in yüksek şahsiyeti hakkındaki bu kanaatlerimiz, o sırada aramızda bulunan bir iki Türk subayının şahitliği ile bir kat daha kuvvet bulmakta idi. Harbin son senesi İsviçre’ye tedaviye gelmiş bu subaylardan biri Çanakkale’de, öbürü başka bir cephede onun kumandası altındaki tümen ve ordularda harbetmiş iki genç binbaşydy. “Bu kadar uzağı görür, bu kadar tedbirli, ihtiyathı aynı zamanda bu kadar süratle karar vermek ve insiyatif almak kudretine sahip bir kumandan daha görmedik” diyorlardı. Sonra gene ikisi birden: “Vatanı kurtarabilirse bir o kurtarabilir” hükmünü tekrardan çekinmiyordu. Yarım yamalak iyileşmiştiler. Daha uzun bir ba-

kıma ve istirahate muhtaçtılar. Fakat, onlar da bizim gibi bir an evvel Anadolu'ya geçmeye can atıyorlardı ve birkaç ay önce yolunu bulup da Almanya'daki Türkleri İstanbul'a götürmek üzere Hamburg'dan kalkan Gülcemal vapuruna yetişemedikleri için dizlerini dövüyorlardı.

O vakitler İsviçre'nin Cenevre şehrinde aileleriyle çoluk çocuklarıyla oturan birtakım Abdülhamit devri paşaları ve İttihat ve Terakki'ye muhalefetleri yüzünden memleketi terketmek zorunda kalmış bazı eski devlet ve siyaset adamlarımız vardı. Bunlardan çoğu, uzun yıllardan beri yerleşip yaşadıkları Fransa'dan buraya harb devresini geçirmek üzere gelmiş bulunuyordu. Zira, Fransız hükümeti, milletlerarası hukuk bakımından düşman tab'ası telâkki ettiği bu kimsele-re, siyasi mülteci sıfatıyla olsa dahi, kendi toprakları üstünde ikamet müsaadesi vermemişti. Buna rağmen, hemen hepsi Fransa'ya karşı büyük bir muhabbet beslemekte ve tekrar oraya dönmek saadetini beklemekteydi. Bunlar arasında bizcileyin memlekete dönmeye can atanlar yalnız dört beş kişiden ibaretti. Prens Sabahattin Bey, Lütfi Fikri Bey, Reşit Bey ve Cemil Paşa.

Lâkin, ne gariptir ki, İtilâf Devletleri'nin en samimi tarafları olan ve bizi bu devletlere karşı harbe sürükleyen İttihat ve Terakki rejimine muhaliflikleriyle ün almış bulunan bu zatlar da tıpkı bizim gibi seyahat imkânsızlığı içinde bocalamakta idiler. Daha garibi, Reşit Bey, Birinci Damat Ferit Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırlığı'na ve Cemil Paşa İstanbul Şehreminliği'ne tâyin olundukları halde aylarca yolunu bulup memuriyetleri başına gidememişlerdi. Prens Sabahattin Bey, bir yandan hanedan mensupluğuna, öbür yandan İngiliz dostluğuna rağmen İsviçre'deki sürgün durumundan hâlâ kurtulamamıştı. Bütün ömrü boyunca bir muhalif partinin lideri olmak ve memleketi hakiki meşrutiyete kavuşturmak emeliyle yanıp tutuşan zavallı Lûtfi Fikri "Bu sefer

de meşrutiyetçi İngilizler yüzünden son fırsatı kaybedeceğim” diye çırpınıyordu.

Halbuki, bu zatlar, mütarekenin ilk haftalarından beri kurdukları kongreler ve yayınladıkları Fransızca broşürlerle muzaffer milletler umumî efkârını hem kendi lehlerine, hem de İttihatçılık lekesinden masum Türk evlâdı lehine çevirmeye de çalışmışlardı. Lâkin, dinleyen kim, anlıyan kimdi? Gerçi Cenevre’de toplanan ilk kongre Sabahattin Bey’in “ademi merkezîyet ve teşebbüsü şahsî” sistemini kurtuluşumuzun yegâne şartı olarak ileri sürmesi üzerine bütün siyasi mânasını kaybetmiş, akademik bir şekilde açılıp kapanmıştı. Gerçi, yazılan broşürlerin çoğu ferdi ve indî birer mahiyet taşıdığı için insanda millî bir davanın müdafaası tesirini yapmıyordu. Fakat, bunlar meyanında Reşit Saffet Bey (Atabinen) tarafından yazılmış olanlar da vardı ki, herhangi bir âdil sulh konferansında bizi temize çıkaracak ve haklarımızı kabul ettirecek nice deliller, vakıalar ve hattâ istatistik malûmat ile dolu olduğu halde gene hakkın ve adaletin hâmilîği iddiasında bulunan muzaffer milletler umumî efkarında en ufak bir tepki uyandırmamıştı.

İtilâf Devletleri toptan Türk düşmanı idiler. Lâkin Cenevre’deki muhalefet erkânı onları hâlâ ikna yoluyla insafa getirebileceklerini sanıyordu. Avrupa’yı ve Avrupalıları yalnız kitaptan öğrenmiş bu sakallı çocuklara biz gençler her rast geldiğimiz yerde kendi mücadele heyecanımızı telkine çalışıyorduk. Kuvvete karşı ancak kuvvetle mukabele edilebileceğini anlatmak istiyorduk. Hattâ bir defa, bunlardan bazısını toplantılarımızdan birine davet ederek ateşli nutuklarımızla, donmuş kalplerini hararetlendirmeye uğraşmıştık.

Boş emek! Biz onlar nazarında ya bir alay âvâre delikanlılardık, yahut da bilmeyerek İttihatçılık sıtmasına tutulup humma nöbetleri içinde sayıklayan hastalardık. Hangi kuv-

vetimizle kuvvete karşı koyabilecektik? Ne ordumuz kalmıştı ne silahımız. Olsa bile millet o kadar yorgun ve perişandı ki, onu yeni bir maceraya sürüklemek ancak bir cina-yet mânası ifade ederdi.

Biz onlara “Millet kendiliğinden ayaklanmışır” diyorduk ve Anadolu’nun garbında, şarkında, cenubunda, şimdiden bir silahlı vatan müdafaasının başlamış olduğunu haber veriyorduk. Kuvvayı Milliye’nin yer yer gösterdiği kahramanlık-lara dair dillerde dolaşan destanları anlatıyorduk. Onlar bıyık altından gülüyorlardı ve “İşte,” diyorlardı. “İtilâf Devletleri’nin bize karşı gittikçe daha çok şiddet ve sertlikle hareket etmelerinin sebebi de bu ya. Eğer biz de Almanlar ve Avusturyalılar gibi işlediğimiz hatalardan pişmanlık getirip aklımızı başımıza toplasaydık şimdiye kadar iyi kötü bir sulhe kavuşurduk. Halbuki...”.

Evet, halbuki, böyle bir siyasî idrakin tamamiyle zıddı bir “isyan” ve “şekavet” yolunu tutmuştuk. İtilâf Devletleri’nin pek “haklı” olarak bizden sıtkı sıyrılmıştı. Bu yüzden artık ne sulh konferansına çağırılıyorduk, ne de âti için herhangi bir istiklâl vadine lâayık görölüyorduk. Bu devletler, bizi kendi halimize bırakarak anarşi içinde kendiliğimizden eriyip gitmemizi bekliyordu.

Daha garibi şu ki, Meşrutiyet devrinin en ateşli inkılâpçı-larından biri olarak tanıdığım Lütü Fikri Bey de bu görüşte, bu zanda idi. Bir gün bana demişti ki:

“Bizim ilk yapacağımız iş serbest bir seçim ilânıyla Avrupa’daki emsaline uygun bir Meclisi Mebusan toplamak, tam manasiyle kanunî, meşru bir rejimin teessüsünü temine çalışmak, ekalliyetlerin vatandaşlık durumunu ivazsız, garazsız tanımak ve bu suretle İtilâf Devletleri’ne medenî bir millet olduğumuz kanaatini vermektir. Fakat, korkarım ki, bunun zamanı çoktan geçmiş olmasın.”